

บทที่ 1

บทนำ

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทำการเกษตรในอดีต เป็นการเกษตรแบบอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เพื่อการยังชีพของมนุษย์ซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก แต่ในสมัยต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ปัญหาการผลิตทางการเกษตรเริ่มเกิดขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากรและเพื่อส่งออกเป็นรายได้เข้าประเทศทำให้เกิดความไม่สมดุลทางธรรมชาติ ปัญหามลภาวะ การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชและสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่ทำการผลิตทางการเกษตรแบบได้ไม่คุ้มทุน ซึ่งยังประสบปัญหาภัยทางธรรมชาติที่เกิดจากความไม่สมดุลทางธรรมชาติ เช่น ปัญหาฝนแล้ง ปัญหาน้ำท่วม ซึ่งนับวันจะแปรปรวนขึ้นเรื่อยๆ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2533: 1)

ถึงแม้ว่าทางรัฐบาลจะพยายามแก้ไขปัญหาการผลิตทางการเกษตรโดยการกระจายรายได้สู่เกษตรกรในชนบท เพื่อเกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มมากขึ้น แต่ปัญหาความยากจนของเกษตรกรในชนบทยังคงมีอยู่ ดังนั้นการทำเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งมีการผสมผสานเทคโนโลยีต่างๆ ของการผลิตพืช สัตว์ ประมง และวนเกษตร คือ ไม่เศรษฐกิจควบคู่กันไป ทำให้เกิดความสมดุลมากที่สุดหรือเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากที่สุด เช่น ถ้ามีภัยธรรมชาติฝนแล้ง ฝนทิ้งช่วง แมลงศัตรูพืช ศัตรูสัตว์ ศัตรูปลา มาทำลายก็จะไม่เสียหายทุกกิจกรรมพร้อมๆ กัน ยังคงมีอีกหลายๆ กิจกรรมที่ไม่ถูกระทบหรือกระทบเพียงเล็กน้อย ครอบครัวยุคเกษตรกรจึงยังคงมีผลผลิตไว้บริโภคหรือเหลือไว้ขาย แม้จะมีบางกิจกรรมราคาตกต่ำแต่ก็จะมีอีกหลายๆ กิจกรรมราคายังดีหรือลดลงบ้างเล็กน้อย สามารถนำรายได้มาสู่ครอบครัวได้ คนในครอบครัวใช้แรงงานได้ตลอดปี โดยไม่ต้องโยกย้ายแรงงาน จึงเป็นระบบการผลิตที่เป็นทางเลือกใหม่สามารถทำให้เกษตรกรหลุดพ้นจากภาระหนี้สินหรือความยากจนได้

การทำเกษตรแบบผสมผสาน (integrated farming) ที่มุ่งเน้นการสร้างประสิทธิภาพสูงสุดทางการเกษตรในพื้นที่จำกัด โดยวิธีการทำกิจกรรมการเกษตรหลายกิจกรรมพร้อมกันไป โดยกิจกรรมเหล่านี้มีความเกื้อกูลต่อกันด้วย เพื่อช่วยลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ลดปัญหาหนี้สิน ลดความเสี่ยงโดยผลิตแบบง่าย ๆ และพึ่งตนเองเป็นหลัก การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและคำนึงถึงระบบนิเวศวิทยาตามธรรมชาติ

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 กรมส่งเสริมการเกษตรมีแนวทางในการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานให้กว้างขวางและครอบคลุมพื้นที่ให้ได้มากขึ้น โดยเฉพาะในเขตชนบทยากจน โดยมีเป้าหมาย ได้แก่ เสถียรภาพทางรายได้ และความเป็นอยู่ของเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535: 2) โครงการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการเกษตรผสมผสานทั่วประเทศ รวมทั้งการจัดชาวบ้านไปดูงานของเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จในกิจกรรม และระหว่างปี 2539-2542 ได้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาข้าวเป็นแปลงปลูกไม้ผล บ่อเลี้ยงปลา และเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ เป็นจำนวนมาก

ซึ่งผลสำเร็จของการเสนอแนวคิดเรื่องเกษตรแบบผสมผสาน ทำให้หน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลเริ่มให้ความสำคัญต่อแนวทางการเกษตรแบบผสมผสาน และมีการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนการเกษตรผสมผสานโดยบรรจุแผนเกี่ยวกับการส่งเสริมและวิจัยเกี่ยวกับการเกษตรแบบผสมผสานไว้ในกระทรวงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2530: 46)

ปัญหาการวิจัย

การดำเนินการเกษตรแบบผสมผสานได้ผ่านขั้นตอนการพิสูจน์มาเป็นเวลานานพอสมควร ทั้งหน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนบางแห่งได้ให้ข้อสรุปไว้ว่า เกษตรแบบผสมผสานทำให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ดีกว่าเกษตรกรทั่วไปมาก (สำนักงานเกษตรภาคเหนือ, 2537: 4) แต่ก็ยังมีคำถามที่สามารถพบได้บ่อยครั้ง คือ ทำไมเกษตรกรส่วนใหญ่จึงยังไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร ซึ่งดูได้จากการเพิ่มจำนวนของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานมีน้อยลง ปัญหาผลผลิตของเกษตรผสมผสานยังต่ำกว่าเกณฑ์ และรูปแบบ และเทคโนโลยีในการทำเกษตรแบบผสมผสานเหมาะสมกับเกษตรกรในพื้นที่หรือไม่ เพื่อจะนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการส่งเสริมการทำการเกษตรผสมผสานและเป็นแนวทางในการส่งเสริมและปรับปรุงเทคนิควิธีการปฏิบัติให้ถูกต้องและมีรูปแบบการเกษตรผสมผสานที่เหมาะสมกับพื้นที่ซึ่งเป็นทางเลือกใหม่ในกิจกรรมทางการเกษตรที่จะส่งผลถึงประสิทธิภาพการผลิตและความกินดีอยู่ดีของเกษตรกรในอนาคต ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการยอมรับการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานอย่างไรบ้าง รูปแบบและเทคโนโลยีการเกษตรแบบผสมผสานที่เกษตรกรยอมรับ ในอำเภอศรีสาขาน้อย จังหวัดสุโขทัย ว่ามีระดับการยอมรับปฏิบัติตามหลักการเกษตรผสมผสานที่ถูกต้องและเหมาะสมมากน้อยแค่ไหน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบและเทคโนโลยีการเกษตรแบบผสมผสานที่เกษตรกรยอมรับในอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้

1. เพื่อศึกษาลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และการทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรใน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อศึกษาระดับการยอมรับรูปแบบและเทคโนโลยีในการทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรใน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
3. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม กับระดับการยอมรับรูปแบบและเทคโนโลยีในการทำการเกษตรแบบผสมผสาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยที่ได้รับจากการศึกษา รูปแบบและเทคโนโลยีการเกษตรแบบผสมผสานที่เกษตรกรยอมรับ ในอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย คาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลหรือหน่วยงาน ดังนี้

1. เป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง คือผู้บริหารงานกรมส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอและระดับจังหวัด สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาวางแผน กำหนดนโยบาย ทิศทางและแนวทางการดำเนินงานการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบและวิธีการดำเนินการทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร
2. ทำให้เกิดพื้นฐานของการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรแบบผสมผสานต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตและข้อจำกัดในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงรูปแบบและเทคโนโลยีการเกษตรแบบผสมผสานที่เกษตรกรยอมรับในอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
2. ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จะจัดเก็บข้อมูลในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2553 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2554

3. การศึกษาครั้งนี้ศึกษาข้อมูลด้านระดับการยอมรับการทำเกษตรแบบผสมผสาน ในด้านรูปแบบและเทคโนโลยี

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรในเขตท้องที่ อำเภอศรีษะนาถ จังหวัดสุโขทัย

การเกษตรแบบผสมผสาน หมายถึง การทำเกษตรแบบผสมผสานระหว่างพืชกับพืช พืชและสัตว์ และมีการจัดการอย่างเหมาะสม ซึ่งในแต่ละกิจกรรมต้องสนับสนุนเกื้อกูลกัน ไม่ขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากร ประสิทธิภาพการผลิต และการใช้แรงงาน

การยอมรับเกษตรแบบผสมผสาน หมายถึง การที่เกษตรกรยอมรับปฏิบัติตาม (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ 2530: 14) โดยมีรูปแบบการผสมผสานในระบบการเกษตร ดังนี้

1. การปลูกพืชผสมผสาน
2. การผสมผสานการเลี้ยงสัตว์
3. การปลูกพืชผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์

ระดับการยอมรับ หมายถึง การที่เกษตรกรยอมรับปฏิบัติ ตามเทคโนโลยีการทำเกษตรแบบผสมผสาน โดยจำแนกการวัดออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ลักษณะส่วนบุคคล หมายถึง ลักษณะส่วนบุคคลทางด้านกายภาพของเกษตรกร ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ระดับการศึกษา หมายถึง จำนวนชั้นปีที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับการศึกษาเล่าเรียนในสถานที่ทั้งของรัฐและเอกชน แบ่งเป็น ประถมหรือต่ำกว่า มัธยม ปวช./ปวส. และปริญญาตรีขึ้นไป

ลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ หมายถึง ลักษณะส่วนบุคคลทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ขนาดพื้นที่ทำการเกษตร (ไร่) รายได้รวมของครัวเรือน (บาท/ปี)

ขนาดพื้นที่ทำการเกษตร หมายถึง จำนวนพื้นที่การทำเกษตรแบบผสมผสานของผู้ให้ข้อมูลคิดเป็นไร่ (ถ้าเกิน 2 งาน คิดเป็น 1 ไร่)

รายได้รวมของครัวเรือน หมายถึง รายได้จากทำการเกษตรแบบผสมผสานและอื่นๆ (บาท/ปี)

ลักษณะทางสังคม หมายถึง การได้รับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในแนวทางเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และประสบการณ์การฝึกอบรมทางเกษตรผสมผสานของเกษตรกร (วัดเป็นจำนวนครั้งในรอบ 1 ปี)

การรับข่าวสาร หมายถึง จำนวนครั้งที่เกษตรกรเคยได้รับข่าวสารการทำการเกษตรแบบผสมผสาน จากแหล่งข่าวสารต่างๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ เพื่อนบ้าน เอกสารสิ่งพิมพ์ ทางการเกษตร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และแหล่งอื่นๆ (วัดเป็นจำนวนครั้งในรอบ 1 ปี)

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร หมายถึง จำนวนครั้งในการพบปะ และรับความรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ทั้งเจ้าหน้าที่ที่ไปพบในไร่นา และเกษตรกรไปพบที่สำนักงานในรอบปีที่ผ่านมา

ประสบการณ์การฝึกอบรม หมายถึง ประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลที่เคยผ่านการฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวกับการทำการเกษตรแบบผสมผสาน (วัดเป็นจำนวนครั้งในรอบ 1 ปี)